

Катерина С. Малько
**ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА
ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ЧИННИКИ
ЇХ ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті розкрито сутність категорій «інвестиційний клімат», «інвестиційна привабливість». Визначено чинники, які впливають на формування інвестиційного клімату держави. Оцінено інвестиційну привабливість України на сучасному етапі розвитку.

*Ключові слова: іноземні інвестиції; інвестиційний клімат; інвестиційна привабливість.
Літ. 10.*

Екатерина С. Малько
**ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ И ИНВЕСТИЦИОННАЯ
ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНЫ: ФАКТОРЫ
ИХ ФОРМИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

В статье раскрыта сущность категорий «инвестиционный климат», «инвестиционная привлекательность». Определены факторы, влияющие на формирование инвестиционного климата государства. Дана оценка инвестиционной привлекательности Украины на современном этапе развития.

Ключевые слова: иностранные инвестиции; инвестиционный климат; инвестиционная привлекательность.

Kateryna S. Malko¹
**INVESTMENT CLIMATE AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS
OF UKRAINE: FACTORS OF THEIR CURRENT FORMATION**

The essence of such categories as "investment climate" and "investment attractiveness" is examined. The factors which influence the formation of state's investment climate are identified. Investment attractiveness of Ukraine at the present stage of development is evaluated.

Keywords: foreign investment; investment climate; investment attractiveness.

Постановка проблеми. Загальновизнано, що економічний розвиток в глобальному розумінні значною мірою залежить як від загального рівня розвитку держави, так і від рівня адміністративних перешкод для бізнесу. А одним із загальносвітових показників сталості розвитку держави та її потенціалу є рівень відкритості економіки та привабливості інвестування в неї. Економічне зростання України в сучасних умовах значно ускладнилося у 2013–2014 рр. через політичну кризу та воєнну агресію з боку Російської Федерації, що призвело до анексії Криму та захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, наслідком чого стало загострення загальноекономічної ситуації. Як відомо, в Україні тривалий час спостерігається значний дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів, відтак проблема залучення іноземних інвестицій була і залишається надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Дослідженню різноманітних аспектів інвестиційної діяльності, у тому числі питань іноземного інвестування, присвячено наукові праці багатьох українських вчених, зокрема, таких, як М.І. Діба [1], С.М. Макуха [4], О.В. Носова [5], О.В. Раєвнева [6], В.Я. Швець [8] та ін. Проте на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими проблеми

¹ Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Ukraine.

формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, його моделювання та прогнозування в сучасних умовах.

Мета дослідження полягає в дослідженні чинників формування інвестиційного клімату держави, оцінці інвестиційної привабливості України на сучасному етапі розвитку та розробці рекомендацій щодо забезпечення позитивної динаміки іноземного інвестування у вітчизняну економіку.

Основні результати дослідження. Економічна категорія «інвестиційний клімат» дозволяє визначити ту систему орієнтирів, у межах якої відбувається процес інвестування, а на основі цього – напрями ефективного використання інвестицій. У класичному розумінні інвестиційний клімат – це такий стан інвестиційного середовища, що характеризується та оцінюється через темпи зростання валового внутрішнього продукту, існуючий рівень податків і пільг, відсоткових ставок, інфляції, тарифів і цін, валютних курсів, цін на корпоративні та державні цінні папери, а також правового забезпечення інвестиційної діяльності [3, 4].

У наукових колах зустрічаються різні розуміння сутності категорії «інвестиційний клімат». У переважній більшості визначень інвестиційний клімат трактується як сукупність політичних, правових, економічних, соціальних, географічних, екологічних та інших чинників, які характеризують доцільність інвестування в ту чи іншу діючу господарчу систему. Слід зазначити, що наведені чинники можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними, здійснювати вплив позитивного чи негативного характеру. Вказані чинники, як правило, піддаються адекватній кількісній оцінці, а відтак – і порівняльному аналізу, який дозволяє ідентифікувати рівень інвестиційної привабливості економіки регіону або держави загалом. Інвестиційний клімат доцільно розглядати на рівні держави, регіону, галузі та підприємства.

На наш погляд, інвестиційний клімат держави – це сукупність політичних, правових, економічних, соціальних, природних, а також інших чинників, які сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних й іноземних інвесторів. Варто підкреслити, що на сьогодні не існує єдиного підходу до трактування кількості чинників, що обумовлюють формування інвестиційного клімату.

Як показує дослідження, у більшості наукових праць інвестиційний клімат та його чинники розглядають, як правило, на макрорівні, рідше – на мікрорівні, хоча останній обумовлює привабливість окремих підприємств, галузей і має значний вплив на формування інвестиційного клімату регіону або держави. Вважаємо, що на мікрорівні можна виділити такі складові інвестиційного клімату, як технологічна база, показники фінансового стану підприємства, трудомісткість і продуктивність праці, фондомісткість і фондівіддача, матеріаломісткість тощо. На мікроекономічному рівні інвестиційний клімат проявляє себе в двосторонніх відносинах фірми-інвестора і конкретних державних органів, господарських суб'єктів-постачальників, покупців, фінансових установ (банків, страхових, лізингових, факторингових компаній тощо), а також трудових колективів та профспілок. На цьому ж рівні відбувається конкретизація узагальненої оцінки інвестиційного клімату держави в процесі реальних економічних контактів іноземних інвесторів із середовищем країни-реципієнта.

Проблема оцінки інвестиційного клімату та визначення напрямів його покращення є складною і комплексною, тому її слід розглядати як на макро-, так і мікрорівні. Всі вищенаведені складові інвестиційного клімату характеризують лише внутрішнє, тобто національне середовище. Проте в сучасних умовах не можна забувати про зовнішнє (міжнародне) середовище, яке в умовах глобалізації відіграє все більшу роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату.

Україна завдяки своєму потенціалу, значним трудовим ресурсам, ймовірній ємності внутрішнього ринку є державою із суттєвим простором для інвестиційної діяльності. Передумовами формування в Україні сприятливого інвестиційного клімату є: 1) вигідне географічне положення (Україна має доступ до стратегічних ринків, зокрема, Європейського Союзу – одного з найбільших світових ринків; Російської Федерації – найбільш динамічного світового ринку; країн Середнього Сходу); 2) природно-ресурсний потенціал (інвестиційне значення в Україні мають три види природних ресурсів: мінеральні, земельні й рекреаційні); 3) рівень розвитку промислового виробництва; 4) висококваліфікована та конкурентоспроможна робоча сила; 5) несформований ринок товарів (Україна потенційно є одним з найбільших ринків в Європі); 6) незадоволений попит населення.

Водночас, на формування інвестиційного клімату держави впливає сукупність ризиків та невизначеностей, серед яких необхідно насамперед назвати: 1) нестабільність економічного законодавства та поточної економічної ситуації; 2) зовнішньоекономічні ризики; 3) неповноту та неточність інформації про стан інвестиційних об'єктів; 4) невизначеність мети, інтересів та поведінки учасників інвестиційних процесів; 5) виробничо-технічний ризик; 6) коливання ринкової інфраструктури, цін, курсів валют.

Категорія «інвестиційний клімат» тісно пов'язана з низкою первинних та похідних категорій, однією з яких є категорія «інвестиційна привабливість». Як і у випадку з категорією «інвестиційний клімат», в економічній літературі до сьогодні також не вироблено єдиного підходу до визначення сутності категорії «інвестиційна привабливість», яка, як і перша, має комплексний характер. Інвестиційну привабливість можна визначити як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування до національної економіки на макро-, мезо- і мікрорівнях.

Інвестиційна привабливість держави – це характеристика держави з позиції інвестиційного клімату, рівня розвитку інвестиційної інфраструктури, можливостей залучення інвестиційних ресурсів та інших чинників, які істотно впливають на формування дохідності інвестицій та виникнення інвестиційних ризиків [2, 119].

Ступінь інвестиційної привабливості є визначальною умовою активної інвестиційної діяльності, а, отже, і ефективного соціально-економічного розвитку економіки держави загалом. Одним із чинників, який тривалий час негативно позначається на інвестиційній привабливості України, є макроекономічна нестабільність та широкомасштабна фінансово-економічна криза. Аналіз макроекономічної ситуації в Україні дозволив встановити, що у динаміці розвитку економіки України було як помірне зростання національної

економіки у 2000–2003 рр. (причому у 2003 р. спостерігався пік економічного розвитку), так і уповільнення економічного зростання зі щорічним проявом окремих негативних тенденцій, економічний спад. Тому про Україну досі говорять як про державу з величезним потенціалом, проте цей потенціал ще належить використати повністю. Серед причин, з яких Україна досі не скористалася своїм потенціалом, називають зарегульоване й «недружне» бізнес-середовище та несприятливий інвестиційний клімат.

Інвестиційна привабливість регіонів є інтегральною характеристикою окремих регіонів країни з позиції інвестиційного клімату, рівня розвитку інвестиційної інфраструктури, можливостей залучення інвестиційних ресурсів та інших чинників, які істотно впливають на формування дохідності інвестицій та інвестиційних ризиків тощо. Інвестиційна привабливість підприємства є комплексом якісних і кількісних показників, що всебічно оцінюють спроможність примноження інвестованого капіталу і є похідною характеристикою від інвестиційного клімату в державі, і як інтегральний показник, що формується під впливом чинників прямого і непрямого впливу, визначає бажання чи відмову інвестора вкладати кошти в такий об'єкт, як підприємство.

За даними рейтингової оцінки глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, протягом 2004–2006 рр. позиції України посилилися і вона піднялася у рейтингу з 86-го до 69-го місця, а за 2007–2011 рр. втратила 20 позицій у рейтингу, опустившись на 89-те місце у 2010 р. з 139, і піднялася на 7 позицій у 2011 р., зайнявши 82-ге місце із 142. У рейтингу за 2012 р. Україна зміцнила свої позиції та посіла 73-тє місце серед 144 країн світу, піднявшись на 9 сходинок порівняно з попереднім роком. Однак за даними звіту «The Global Competitiveness Report 2013–2014» Україна посіла 84-тє місце серед 148 країн світу, втративши 11 позицій в рейтингу, порівняно з попереднім роком. Найближчими сусідами України у цього річного рейтингу стали Туніс і Уругвай. Провідні позиції зайняли Швейцарія, Сінгапур та Фінляндія, які складають трійку лідерів. Усі пострадянські країни випередили Україну за індексом глобальної конкурентоспроможності, окрім Молдови, яка зайняла 89-тє місце. Найбільший торговельний партнер України, Російська Федерація, випередив її на 20 позицій і посідає 64-тє місце у загальному рейтингу [10].

Нещодавно Україна поліпшила свої позиції, піднявшись з 84-го місця на 76-тє, що відображає очікування, пов'язані зі зміною уряду після Євромайдану. При цьому, воєнний конфлікт на сході України і анексія Криму практично не вплинули на оцінки, оскільки оцінка цих чинників та їх впливу на загальний стан справ в державі буде надана пізніше, про що зазначається у звіті Всесвітнього економічного форуму. Водночас відмічається загальне поліпшення роботи державних інституцій, сфери освіти, ділового середовища та ефективності ринків. На думку аналітиків Всесвітнього економічного форуму, відновлення миру на сході України є на сьогодні першорядним завданням, оскільки це сприятиме подальшій реалізації реформ, що передбачають посилення ефективності інституцій, зменшення домінування великих компаній на ринку, поживавлення конкуренції. Посилення фінансових ринків разом із використанням потенціалу висококваліфікованої робочої

сили і загальною місткістю ринку допоможе Україні стабілізувати економіку, поліпшити конкурентний стан держави. Згідно з рейтингом, найближчими сусідами України стали Словаччина і Хорватія, при цьому, лідерами рейтингу вже традиційно залишаються Швейцарія, Сінгапур і США [7].

За даними звітів про індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за 2012–2013 та 2013–2014 рр., Україна досягла другої стадії розвитку – країни з ефективноорієнтованою економікою. Валовий внутрішній продукт на душу населення у цей період становив 3621 дол. США та 3877 дол. США відповідно. У 2008–2009 рр. Україна вже визнавалась Всесвітнім економічним форумом країною з ефективноорієнтованою економікою, проте після значного падіння обсягів валового внутрішнього продукту на душу населення в 2010–2011 рр., за класифікацією Всесвітнього економічного форуму, Україна знову була віднесена до групи країн, що знаходяться на перехідній стадії від ресурсорієнтованої до ефективноорієнтованої економіки [9, 9Л].

На разі (2013–2014 рр.) ситуація значно ускладнилася через політичну кризу та воєнну агресію з боку Російської Федерації. Саме тому за міжнародними оцінками Україна розглядається як інвестиційно неприваблива держава. Падіння рейтингів України зумовлює зниження її інвестиційної привабливості та, як наслідок, зменшення у майбутньому потоку іноземних інвестицій.

За даними Державної служби статистики України, у I кварталі 2013 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1559,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 176,2% до відповідного періоду 2012 року. Обсяг інвестованого капіталу в економіку України на 1 квітня 2013 р. становив 55708,9 млн дол. США, що на 1,3% більше обсягів інвестицій на початок 2013 р., та, в розрахунку на душу населення, складає 1226,7 дол. США. У цьому контексті варто зауважити, що на сьогоднішній день у структурі капітальних вкладень в Україні переважають внутрішні джерела. Так, за 2012 р. 64% загального обсягу капітальних вкладень профінансовано за рахунок коштів вітчизняних підприємств та організацій [8, 503].

Кількість держав світу, які інвестують капітал в економіку України, на 1 січня 1996 р. становила 94 країни, а на початок 2013 р. – 128. Найбільші обсяги прямих інвестицій надходять від нерезидентів із 10 країн: Кіпру, Німеччини, Нідерландів, Російської Федерації, Австрії, Великої Британії, Франції, США, Віргінських Островів та Швеції, яким разом належить понад 81% загального обсягу ПІІ в економіку України [4, 504]. Порівняно з 1996 р. із десятки найбільших держав-інвесторів України вибули Швейцарія, Ірландія, Бельгія та Польща, поступившись Швеції, Віргінським Островам, Австрії та Франції.

Однією з найважливіших причин незадовільного сучасного стану економіки України є розвиток без будь-яких політичних і соціально-економічних орієнтирів щодо майбутнього. Це призвело до руйнування матеріально-ресурсної бази та порушення механізму міжгалузевих відносин у сфері суспільного виробництва.

Висновки. На даний час інвестиційний клімат в Україні є вкрай несприятливим для іноземних інвесторів, що пояснюється наступними основними

причинами: 1) ескалацією воєнного конфлікту між Україною та Російською Федерацією на сході та півдні нашої держави; 2) відсутністю усталеної та виваженої стратегії залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку; 3) високим рівнем корумпованості органів державної влади та управління; 4) низьким рівнем захисту прав та законних інтересів інвесторів, у т.ч. іноземних; 5) негативним міжнародним інвестиційним іміджем держави, який насамперед є наслідком корумпованості та тінізації національної економіки.

Для виходу із ситуації, що склалася, необхідно реалізувати декілька першочергових заходів: 1) розробити довгострокову стратегію залучення іноземного капіталу в економіку України та окремих її регіонів, враховуючи політико-економічні особливості розвитку держави на сучасному етапі; 2) розробити національний та регіональні плани підвищення інвестиційної привабливості України та її адміністративно-територіальних утворень з урахуванням поточних рейтингів інвестиційної привабливості.

1. *Діба М.І., Осадчий Є.С.* Вплив економічної кризи на інвестиційний клімат в Україні // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.– 2011.– №2. – С. 93–102.

2. *Кондрашова М.* Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону // Держава та регіони.– Серія: Державне управління.– 2008.– №2. – С. 118–121.

3. *Ляпін Д.В., Москвін С.О.* Методика розрахунку індексу інвестиційного клімату в Україні // Інвестиції: практика та досвід.– 2010.– №7. – С. 3–6.

4. *Макуха С.М.* Інноваційність іноземних інвестицій – чинник модернізації перехідної економіки // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.– 2011.– №2. – С. 30–40.

5. *Носова О.В.* Інвестиційний клімат в Україні: основні напрями поліпшення // Стратегічні пріоритети.– 2008.– №1. – С. 59–65.

6. *Равнева О.В., Гриневич Л.В.* Статистична оцінка інвестиційної активності в Україні // Бізнес-Інформ.– 2012.– №7. – С. 111–114.

7. Україна піднялася на 8 позицій у рейтингу глобальної конкурентоспроможності // economics.unian.ua.

8. *Швець В.Я.* Аналіз інвестиційного клімату в економіці України та шляхи його покращення // Економічний нобелівський вісник.– 2014.– №1. – С. 502–508.

9. *Шкурупій О.В., Базавлук Н.Г.* Чинники динаміки економіки України та національної конкурентоспроможності // Проблеми економіки.– 2014.– №2. – С. 89–94.

10. The Global Competitiveness Report 2012–2013 // www3.weforum.org.

Стаття надійшла до редакції 1.12.2014.